

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ПЛАХОТНИК ГАННА ВАСИЛІВНА

УДК 343.265.2

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ
ВАГІТНИХ ЖІНОК І ЖІНОК, ЯКІ МАЮТЬ
ДІТЕЙ ВІКОМ ДО ТРЬОХ РОКІВ

12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право»

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2019

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано на кафедрі кримінального права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент **Пономаренко Юрій Анатолійович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, доцент кафедри кримінального права № 1.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор **Письменський Євген Олександрович**, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін;

кандидат юридичних наук, доцент **Павленко Тетяна Анатоліївна**, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін.

Захист відбудеться «17» грудня 2019 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-А.

Автореферат розіслано «__» _____ 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. Ю. Шепітько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Одним з традиційних принципів кримінального права протягом довгого періоду його існування вважався принцип невідворотності покарання (кримінальної відповідальності) за кожен учинений злочин. Проте, бурхливий розвиток законодавства, нові досягнення кримінально-правової доктрини поставили на порядок денний необхідність переосмислення цього принципу в контексті його трансформації у принцип невідворотності кримінально-правового реагування на кожен учинений злочин. При чому таке реагування може полягати у застосуванні не лише покарання, а й цілої низки інших засобів кримінального права, зокрема й таких, що полягають у кримінально-правовому заохоченні особи. Свідченням цього є істотне поширення у сучасному законодавстві такого напрямку здійснення кримінально-правової політики як депеналізація злочинів, результатом якого стало закріплення в КК України 2001 року інститутів звільнення від кримінальної відповідальності (розділ IX Загальної частини) та звільнення від покарання та його відбування (розділ XII Загальної частини). До останнього належать і приписи про звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років.

Разом з тим, такі приписи закріплені законодавцем достатньо суперечливо і неповно. Зокрема, суперечність проявляється у тому, що КК України, який проголошується єдиним джерелом кримінального права (ст. 3 КК України) передбачає звільнення лише жінок, які відбувають обмеження волі або позбавлення волі (ст. 83 КК України), в той час, як КВК України передбачає також і звільнення жінок, які відбувають покарання у виді громадських робіт або виправних робіт (ст. 37, 42 КВК України), що не передбачено в КК України. Неповнота, наприклад, полягає в тому, що не вирішене питання про можливість звільнення жінок, які відбувають такі покарання, як службові обмеження для військовослужбовців та арешт, які по суті, є різновидом, відповідно, виправних робіт та позбавлення волі.

Окрім того, актуальність цього дослідження обумовлена й відсутністю одноманітного застосування згаданих приписів у судовій практиці. Зокрема, суди по-різному визначають окремі елементи підстави звільнення, по-різному оцінюють умови та визначають кримінально-правові наслідки їх виконання чи невиконання тощо. Суперечливою є практика застосування приписів КВК та КПК України при звільненні від відбування покарання вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до трьох років.

Нарешті, слід звернути увагу й на те, що в наявних на сьогоднішній день наукових дослідженнях розроблена ціла низка фундаментальних та прикладних питань інститутів покарання та звільнення від покарання. Йдеться, зокрема, про роботи П. П. Андрушка, В. І. Антипова, Л. В. Багрія-Шахматова, М. І. Бажанова, Ю. В. Бауліна, А. А. Березовського, Н. Л. Березовської,

П. С. Берзіна, І. Г. Богатирьова, В. І. Борисова, В. В. Голіни, О. П. Гороха, В. К. Грищука, Н. О. Гуторової, І. М. Даньшина, С. Ф. Денисова, Т. А. Денисової, О. О. Дудорова, О. О. Житного, О. О. Книженко, І. В. Красницького, Л. М. Кривоченко, В. А. Ломака, Ю. В. Луценка, В. Т. Маляренка, Ж. В. Мандриченко, В. О. Меркулової, А. А. Музики, В. О. Навроцького, О. В. Наден, Є. С. Назимка, О. О. Наумова, Д. А. Овчаренка, Н. А. Орловської, М. І. Панова, Є. О. Письменського, А. О. Пінаєва, Ю. А. Пономаренка, О. П. Рябчинської, А. В. Савченка, В. В. Сташиса, А. Х. Степанюка, Є. Л. Стрельцова, В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, Г. В. Усатого, О. Г. Фролової, М. І. Хавронюка, П. В. Хряпінського, С. С. Яценка та ін. В їхніх роботах глибоко досліджені загальні питання інституту звільнення від відбування покарання, вивчені окремі питання звільнення від відбування покарання вагітних жінок або жінок, що мають дітей віком до трьох років. Разом з тим, навіть і в цих роботах ще не вичерпане усе коло наукової проблематики з обраної теми, не всі проблемні питання однозначно розв'язані, а деякі з них – ще не були й поставлені.

Викладене обумовило необхідність ґрунтовного науково-правового дослідження звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, зокрема, аналізу широкого кола питань, що стосуються передумови, підстави, порядку, умов та кримінально-правових наслідків досліджуваного виду звільнення від відбування покарання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану наукових робіт Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах комплексної цільової програми «Теоретичні проблеми ефективності кримінального законодавства України та практики його застосування» (номер державної реєстрації 0111U000959). Тема дослідження затверджена рішенням вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 5 від 25 грудня 2015 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є розробка комплексної характеристики звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до трьох років, формування цілісного теоретико-практичного знання про його передумову, підставу, порядок, умови та кримінально-правові наслідки, а також формулювання на цій підставі науково обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення відповідних положень кримінального законодавства та практики його застосування.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено та вирішено такі завдання:

- 1) визначити і обґрунтувати методологічний підхід до дослідження звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років;
- 2) розкрити етапи розвитку законодавства та наукової думки про звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років;
- 3) здійснити компаративне вивчення зарубіжного законодавства про звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років;

4) розкрити зміст передумови, підстави та порядку звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років;

5) визначити умови та кримінально-правові наслідки звільнення від відбування вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років;

6) сформулювати пропозиції щодо вдосконалення приписів ст. 83 КК, інших положень КК та КВК України з метою підвищення ефективності їх практичного застосування.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються між державою та особою, яка вчинила злочин, і в яких держава повноважна звільнити таку особу від відбування покарання.

Предметом дослідження є звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить система загальних та спеціальних методів пізнання. Діалектичний метод наукового пізнання застосовувався у всіх підрозділах дисертації для вивчення єдності та взаємозв'язку усіх подій, явищ, поведінкових актів різних суб'єктів, що, зокрема, мають місце при звільненні від покарання вагітної жінки або жінки, що має дитину віком до трьох років. Системно-структурний метод, метод системного аналізу, метод логічних класифікацій використовувалися для внутрішнього структурування і систематизації юридичних фактів та поведінкових актів різних суб'єктів у процесі звільнення від покарання, які є неоднорідними за своєю природою, неодноточними у своїй появі та неоднакові за юридичним значенням. Метод емпіричного аналізу, соціологічних досліджень і оцінок, контекстний аналіз приписів права використовувалися при вивченні соціальних явищ та подій, а також їхнього правового регулювання. Метод історичного аналізу став у нагоді при вивченні доступного законодавства минулих часів з питань, що пов'язані зі звільненням від відбування покарання. Порівняльно-правовий метод використовувалися при аналізі кримінальних законів європейських та пострадянських країн. Загальнологічні методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, узагальнення) використовувалися при опрацюванні наукових та нормативних джерел у всіх підрозділах дисертації. Логіко-догматичний метод дослідження був використаний під час тлумачення окремих термінів, що вживаються у науці кримінального права та містяться у положеннях чинного законодавства, а також при формулюванні визначень юридичних понять і розробці рекомендацій щодо вдосконалення положень КК та КВК України (у всіх підрозділах дисертації).

Нормативною базою роботи є Конституція України, положення кримінального законодавства (в тому числі зарубіжного), кримінально-виконавчого, кримінально-процесуального, а також цивільного, сімейного, адміністративного законодавства України та ін.

Теоретичною основою дисертації є наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених у галузі загальної теорії права, кримінального, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого,

конституційного, цивільного, сімейного, адміністративного права, що стосуються проблематики дослідження.

Емпіричну базу становить узагальнення судової практики застосування положень ст. 83 КК України і ст. 37 і 42 КВК за матеріалами Єдиного державного реєстру судових рішень. Була здійснена вибірка таких матеріалів за період від моменту початку функціонування ЄДРСР до початку 2019 року і узагальнено матеріали близько 100 судових ухвал і постанов судів.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є одним із перших в Україні теоретико-правових комплексних досліджень наукових, законодавчих та правозастосовних питань щодо передумови, підстави, порядку, умов та кримінально-правових наслідків звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, в якому сформульовано пропозиції, спрямовані на вдосконалення відповідних положень законодавства України та практики її застосування. До найбільш важливих результатів, які відображають наукову новизну дисертації та виносяться на захист, належать такі положення.

Уперше:

- встановлено єдину кримінально-правову природу норм про звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до трьох років, що закріплені у кримінальному (ст. 83 КК України) та кримінально-виконавчому (ч. 3 ст. 37, ч. 6 ст. 42, ч. 9 ст. 154 КВК України) законодавстві, і доведено необхідність їх закріплення виключно в КК України;

- встановлено, що законодавче визначення передумови досліджуваного виду звільнення від відбування покарання є неповним і обґрунтовано необхідність його розширення за рахунок таких видів покарань, як службові обмеження для військовослужбовців та арешт;

- доведено, що вагітність жінки має визнаватися єдиною й достатньою підставою для звільнення її від відбування обмеження волі (a de lege ferenda – і службових обмежень для військовослужбовців та арешту), а такий елемент підстави звільнення як наявність можливості забезпечити належні умови для виховання дитини, має бути поширений і на випадки, коли іншим елементом підстави звільнення є наявність у жінки сім'ї або родичів, що дали згоду на спільне з нею проживання;

- доведено, що настання вагітності або народження дитини у жінки, яка відбуває довічне позбавлення волі, має бути визнане підставою для заміни їй цього виду покарання максимальним строком позбавлення волі;

- обґрунтовано неможливість направлення до подальшого відбування обмеження волі жінки, яка порушує умови звільнення її від відбування покарання за ст. 83 КК і доведено необхідність передбачити для таких випадків заміну невідбутої частини обмеження волі більш м'яким покаранням;

- доведено необхідність встановлення диференційованої тривалості іспитового строку для

жінок, звільнених від відбування покарання на підставі ст. 83 КК України, зокрема аргументовано, що він не може бути довшим за строк погашення судимості таких жінок;

удосконалено:

- теоретичне знання про перелік встановлених законодавством вимог щодо порядку звільнення від покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, які включають у себе вимоги щодо суб'єкта, характеру його повноваження на звільнення, процедури такого звільнення та його документарного оформлення;

- розуміння умови досліджуваного виду звільнення від відбування покарання, в якій виділено дві складових: по-перше, тривалість строку її виконання (т.зв. «іспитовий строк»), встановлено варіанти його початкового і кінцевого моментів, та, по-друге, сукупність вимог до поведінки жінки під час цього строку, визначені межі за зміст кожної із таких вимог;

- правила щодо підстав та порядку застосування судами окремих видів несприятливих кримінально-правових наслідків у разі порушення жінкою умов звільнення її від відбування покарання, шляхом визначення підстав для направлення засудженої для відбування призначеного їй покарання або заміни його більш м'яким;

набули подальшого розвитку:

- методологічний підхід до порядку аналізу окремого виду звільнення від покарання чи його відбування (а так само – і звільнення від кримінальної відповідальності) через послідовне вивчення етапів розвитку кримінально-правових відносин, які включають у себе: передумову, підставу, порядок, умову та кримінально-правові наслідки звільнення;

- аргументи на користь твердження про те, що відбування певного виду покарання може становити передумову звільнення від нього незалежно від того, чи цей вид покарання був призначений особі вироком суду при її засудженні, чи застосований ухвалою суду в порядку заміни раніше призначеного покарання;

- висловлені у літературі судження на користь подальшої законодавчої диференціації кримінально-правових наслідків звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до трьох років.

Практичне значення отриманих результатів. Сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та рекомендації можуть бути використані: у науково-дослідній роботі – для подальшого розроблення теоретичних і прикладних проблем звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, а так само загальних питань інституту звільнення від покарання; у правотворчості – при роботі над розробленням теоретичної моделі нової редакції кримінального законодавства України; у правозастосовній сфері – як рекомендації щодо застосування приписів про звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають

дітей віком до трьох років; у навчальному процесі – під час підготовки відповідних розділів підручників та навчально-методичних посібників з Загальної частини кримінального права та спецкурсу із проблем звільнення від покарання та його відбування, написанні науково-практичних коментарів до КК України, а також у науково-дослідній роботі студентів та аспірантів; у правовиховній сфері – як методичний матеріал для підвищення рівня правової культури населення та професійної правосвідомості працівників правоохоронних органів.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення дисертації були обговорені на засіданнях кафедри кримінального права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, а також на міжнародній науковій конференції «П'яти Харківські кримінально-правові читання» (м. Харків, 12-13 травня 2016 року) та Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання кримінального права, процесу і криміналістики, удосконалення судової і правоохоронної систем» (м. Сєверодонецьк, 19 травня 2017 року)

Публікації. Результати дисертації викладені в семи наукових працях, а саме: у п'яти наукових статтях, чотири з яких опубліковані у друкованих фахових виданнях, в тому числі одна – у зарубіжному науковому виданні, одна – в електронному фаховому виданні України, а також у тезах двох наукових доповідей на конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлені предметом, метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які разом містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг дисертації становить 210 сторінок, з них основний текст – 186 сторінок, список використаних джерел (213 найменувань) – 22 сторінки, додаток – 2 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується вибір теми дослідження, визначається її зв'язок із науковими планами й програмами, мета й завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, наукова новизна й практичне значення отриманих результатів, наводяться відомості щодо особистого внеску здобувача, апробації матеріалів дисертації, її структури й обсягу.

Розділ 1 «Загальна характеристика звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років» складається з трьох підрозділів і висновків.

У *підрозділі 1.1 «Методологічний підхід до дослідження звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років»* обґрунтовано методологічну основу для наукового аналізу цього окремого виду звільнення від покарання, який має здійснюватися через послідовне вивчення етапів розвитку кримінально-правових відносин між державою та особою, яка вчинила злочин. Відповідно виділено п'ять основних характеристик, через послідовний аналіз яких і

може бути досягнута повнота та вичерпність вивчення окремого виду звільнення від покарання. Першою такою характерною⁷ є передумова звільнення від покарання, яку становить призначення особі певної міри (тобто виду і розміру) покарання. Другою характеристикою є підстава звільнення від покарання, тобто юридичний факт чи їх сукупність, що породжує у держави повноваження звільнити від відбування покарання особу, засуджену за вчинення злочину. Третьою характеристикою є порядок звільнення від покарання, який становить собою сукупність визначених законом процедурних вимог щодо реалізації державою її повноваження звільнити особу від покарання. Четвертою характеристикою є умови звільнення від покарання, які полягають у визначеній законом сукупності вимог до поведінки особи після прийняття судом рішення про її звільнення від покарання. Нарешті, п'ятою характеристикою є кримінально-правові наслідки звільнення від покарання, тобто позитивні чи негативні зміни в правовому статусі особи, що залежать від виконання чи невиконання нею умов звільнення.

У підрозділі 1.2 «Розвиток законодавства та наукової думки про звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років» визначено, що в історії українського кримінального законодавства кримінально-правовий статус жінок, які завагітніли або народили дитину під час відбування покарання, як правило не відрізнявся від кримінально-правового статусу інших осіб. Це було пов'язано з превалюванням у законодавстві та судовій практиці покарання у виді позбавлення волі чи його різновидів, відбування яких мінімізувало вірогідність настання вагітності або народження дитини. Лише після реформи кримінального законодавства кінця 1950-х – початку 1960-х років і загального пом'якшення режиму виконання покарання у виді позбавлення волі, актуалізувалися і стали вимагати свого правового врегулювання питання, пов'язані з правовим статусом жінки, яка завагітніла чи народила дитину під час відбування покарання. Вперше вони були врегульовані у Виправно-трудоному кодексі України 1970 року, який передбачив особливі, полегшені умови відбування покарання жінкою, яка завагітніла або народила дитину. Спеціальні приписи про відстрочку відбування покарання для таких жінок з'явилися у КК України 1960 р. лише після набрання чинності Законом України від 27 липня 1994 року, яким Кодекс було доповнено статтею 46² «Відстрочка відбування покарання вагітним жінкам і жінкам, які мають дітей віком до трьох років». У КК України 2001 р. ці приписи були трансформовані з інституту відстрочки виконання покарання до інституту звільнення від відбування покарання (ст. 83 КК України). З набранням 01 січня 2004 р. чинності КВК України у нашій правовій системі з'явилися приписи і про звільнення від відбування покарання жінок, які завагітніли під час відбування громадських робіт або виправних робіт. Проте після введення в дію КК і КВК України розвиток законодавчих положень з цих питань припинився.

Розвиток наукової думки щодо предмета дослідження відбувався паралельно із розвитком законодавства. Він характеризується тенденціями до уточнення та формалізації передумов та

підстав звільнення таких жінок від відбування покарання; диференціації кримінально-правових наслідків такого звільнення; врахування результатів вивчення судової практики для удосконалення положень законодавства та іншими тенденціями. Доводиться, що ці тенденції мають бути збережені та розвинуті у подальшому.

У підрозділі 1.3 «Зарубіжне законодавство про звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років», передусім окреслене коло країн, закони яких вивчалися. З урахуванням сучасного стану та перспектив розвитку правової системи України до нього включено дві групи країн: 1) пострадянські країни, з якими Україна наразі має подібні загальні положення кримінального права та приписи щодо звільнення від відбування покарання; 2) європейські країни, кримінальне законодавство яких підлягає вивченню і критичному осмисленню в аспекті євроінтеграційних прагнень України. Вивчення кримінальних законів названих країн показало, що вони підрозділяються на дві групи. В одних країнах (Іспанія, Німеччина, Франція та ін.) відсутні спеціальні приписи щодо пом'якшення кримінально-правового статусу жінки, яка завагітніла або народила дитину під час відбування покарання. В інших такі приписи передбачені, при чому вони, в свою чергу підрозділяються ще на дві групи. Першу з них складають ті країни (Азербайджан, Вірменія, Білорусь, Грузія, Молдова, Туркменістан та ін.), в яких настання вагітності або народження дитини у жінки, що відбуває покарання, визнається підставою для відстрочки виконання покарання; другу – країни, в яких, так само як і в Україні, ці юридичні факти створюють підставу для звільнення жінки від відбування покарання. Доведено, переваги формулювання цих приписів саме через інститут звільнення від покарання.

Із використанням запропонованого загального методологічного підходу вивчені відповідні положення іноземних кримінальних законів про передумову, підставу, порядок, умови та кримінально-правові наслідки звільнення від відбування покарання жінок, що завагітніли чи народили дитину під час відбування покарання, визначено, які з них можуть бути враховані при подальшому розвитку законодавства України. До них, зокрема, належать положення законодавства, які визначають настання вагітності єдиною і достатньою підставою для звільнення від відбування тих видів покарання, призначенню яких перешкоджає наявність вагітності на час винесення судом вироку; щодо переліку обставин, які підлягають врахуванню судом, при прийнятті рішення про звільнення жінки від покарання або при визначенні кримінально-правових наслідків такого звільнення; про обсяг вимог, що складають умову звільнення, та деякі інші.

Розділі 2 «Передумови, підстави та порядок звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років» містить три підрозділи та висновки.

У підрозділі 2.1 «Передумови звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років» визначено перелік видів покарань, від відбування яких жінка може бути звільнена у зв'язку з вагітністю або народженням дитини. За чинним кримінальним

законодавством (ст. 83 КК України) до них належать виключно обмеження волі та позбавлення волі на певний строк. Окрім того, відповідно до ст. 37 і 42 КВК України до них належать також громадські роботи та виправні роботи. При цьому, відбування жінкою покарань у виді громадських робіт, виправних робіт та обмеження волі становить передумову звільнення незалежно від того, на який строк та за вчинення якого злочину ці види покарань призначені. У той же час, відбування позбавлення волі за чинним законодавством становить передумову звільнення лише, якщо цей вид покарання призначений на строк до п'яти років (за будь-який злочин) або понад п'ять років (виключно за необережні тяжкі чи особливо тяжкі злочини). Доведено, що такі законодавчі обмеження стосовно позбавлення волі як передумови цього виду звільнення від покарання є обґрунтованими і мають бути збережені на майбутнє.

Встановлено, що передумова цього виду звільнення від покарання не залежить від того, чи відповідна міра покарання призначена в межах санкції статті Особливої частини; чи призначена вона на підставі ст. 69 КК України; чи призначена вона відповідно до ст. 70 чи 71 КК України; чи пов'язана вона з призначенням додаткового покарання.

Окремо розглянуто питання щодо можливості розширення передумови звільнення за рахунок віднесення до неї інших основних видів покарань. Доведено, що така передумова може і повинна бути розширена лише шляхом включення до неї основних покарань у виді службових обмежень для військовослужбовців та арешту. Натомість доведена неможливість розширення її за рахунок інших видів основних покарань. Окремо розглянуто питання про кримінально-правові наслідки виявлення вагітності у жінки, яка відбуває довічне позбавлення волі. Аргументовано, що цей юридичний факт має бути визначений у законодавстві як підстава для обов'язкової заміни довічного позбавлення волі максимальним розміром (15 років) позбавлення волі на певний строк.

Підрозділ 2.2 «Підстави звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років» присвячений аналізу юридичних фактів, які змінюють повноваження держави у кримінально-правових відносинах, що склалися у зв'язку із вчиненням жінкою злочину. Встановлено, що ці юридичні факти є різноваріантними.

У випадках, коли передумовою звільнення є відбування жінкою громадських робіт або виправних робіт, єдиною і достатньою підставою є настання у неї вагітності. У випадку ж відбування засудженою обмеження волі або позбавлення волі такою підставою є складний юридичний факт, який складається з двох обов'язкових елементів, кожен з яких є альтернативним. Першим елементом є 1) настання у жінки вагітності, або 2) народження нею дитини. Другим елементом – 1) наявність у засудженої сім'ї чи родичів, що дали згоду на спільне з нею проживання, або 2) наявність у неї можливості самостійно забезпечити належні умови для виховання дитини. Здійснений поглиблений теоретичний аналіз кожного з названих юридичних фактів, у результаті

якого визначені як їхні фактичні ознаки та прояви, так і документарні способи їх фіксації і підтвердження.

Зокрема, доведено, що однакове правове значення повинні мати як настання у жінки вагітності під час відбування покарання, так і виявлення у неї вагітності, що настала до початку відбування покарання. При цьому у випадках, коли названий юридичний факт встановлено стосовно жінки, яка відбуває громадські роботи, виправні роботи або обмеження волі (a de lege ferenda – ще і службові обмеження для військовослужбовців та арешт), це повинно бути єдиною і достатньою підставою для негайного звільнення такої жінки від подальшого відбування покарання.

Народження дитини має бути елементом підстави досліджуваного виду звільнення від покарання лише тоді, коли передумовою є відбування покарання у виді позбавлення волі. Однак, для виправлення можливих правозастосовних помилок закон повинен передбачати цей юридичний факт в якості альтернативного до виявлення вагітності і для інших видів покарань, що складають таку передумову. Народження дитини становить підставу, незалежно від способу, яким дитина була народжена, частини строку покарання, відбутого до народження та інших обставин. Окремо розглянуте питання про кримінально-правові наслідки народження для жінки дитини сурогатною матір'ю. Доведено, що впродовж строку виношування сурогатною матір'ю дитини, біологічною матір'ю якої є жінка, що відбуває покарання, підстава для звільнення останньої від відбування покарання відсутня, а після її народження – з'являється.

Обґрунтовано необхідність уточнення другого елемента підстави звільнення від відбування позбавлення волі. Зокрема, доведена необхідність заміни використовуваного у ст. 83 КК України невизначеного поняття «родичі» визначеним поняттям «близькі родичі». Крім того, аргументовано необхідність поширення на цей юридичний факт також і вимоги про наявність можливості забезпечити належні умови для виховання дитини.

У підрозділі 2.3 «Порядок звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років» вказаний порядок визначається як процес реалізації документарного закріплення уповноваженим суб'єктом наявного в нього повноваження щодо звільнення особи від покарання. Порядок звільнення від покарання розпадається на чотири елементи.

Перший з них вказує на суб'єкта, який уповноважений приймати рішення про звільнення від покарання. За чинним законодавством це є виключно держава в особі суду загальної юрисдикції.

Другий елемент – характер повноваження такого суб'єкта щодо звільнення особи від покарання, а саме, чи є таке повноваження диспозитивним чи імперативним. За чинним законодавством у випадках, коли передумову звільнення становлять громадські роботи або виправні роботи, держава має імперативне повноваження (обов'язок) звільнити засуджену від їх відбування при виникненні підстави для такого звільнення; якщо передумовою є обмеження волі чи позбавлення волі – вона має

диспозитивне повноваження (право) звільнити особу від покарання при виникненні підстави. Доведено необхідність трансформації диспозитивного повноваження суду щодо звільнення вагітної жінки від відбування обмеження волі в імперативне, а також встановлення імперативного повноваження держави щодо пропонованого звільнення від відбування службових обмежень для військовослужбовців та арешту.

Третій елемент – це процедура вчинення юридично значимих дій (актів), яку необхідно пройти для реалізації наявного у держави повноваження щодо звільнення. Встановлено, що на етапі ініціювання питання про звільнення слід розширити коло суб'єктів, що можуть ініціювати таке звільнення, за рахунок включення до нього жінки, яка завагітніла або народила дитину під час відбування покарання, а також її захисника, законного представника, а так само громадських організацій, для яких діяльність із захисту прав засуджених є статутною. Підготовка належних матеріалів для їх розгляду судом має здійснюватися тим суб'єктом, який ініціює питання про звільнення.

Четвертий елемент – це форма документарного закріплення прийнятого судом рішення. За чинним законодавством воно викладається у формі ухвали, яка має відповідати вимогам, встановленим процесуальним законодавством. Окремо звернута увага на те, що в такій ухвалі має визначатися конкретна дата, з якої жінка підлягає звільненню від покарання. Особливу актуальність це має для випадків звільнення від відбування позбавлення волі, коли момент прийняття рішення про таке звільнення і момент самого звільнення можуть бути віддаленні у часі між собою.

Розділ 3 «Умови та кримінально-правові наслідки звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років» складається з чотирьох підрозділів і висновків.

У підрозділі 3.1 *«Умови звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років»* констатовано, що такими умовами можуть бути встановлені законодавством вимоги щодо поведінки жінки, які висуваються після звільнення її від відбування покарання. Залежно від наявності таких умов виділено два види звільнення: 1) для тих випадків, коли передумовою звільнення є громадські роботи або виправні роботи, – звільнення є безумовним; 2) для випадків, коли передумовою звільнення є обмеження волі або позбавлення волі на певний строк – умовним.

В останньому випадку умову звільнення становить виконання засудженою протягом визначеного строку встановлених законом вимог. Цей строк, який запропоновано називати іспитовим, починається з дня звільнення жінки від покарання, яким є день визначений ухвалою суду, що на 70 діб передре прогнозований у медичному висновку даті пологів; закінчується він у день досягнення народженою дитиною трирічного віку, а в разі смерті дитини до вказаного віку – день настання її біологічної смерті. Протягом цього строку жінка повинна виконати сім законодавчо

встановлених «негативних» вимог, виконання яких має наслідком скасування такого виду звільнення та направлення засудженої до виконання усією сукупності негативних вимог, а саме жінка не повинна 1) відмовитися від дитини; 2) передати дитину у дитячий будинок; 3) зникнути з місця проживання; 4) ухилятися від виховання дитини; 5) ухилятися від догляду за дитиною; б) систематично вчиняти правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про небажання стати на шлях виправлення; 7) вчиняти нового злочину. У дисертації розкрито зміст та можливі форми прояву кожної з них.

У підрозділі 3.2 «Несприятливі кримінально-правові наслідки звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років» визначено, що цими наслідками є такі зміни правового статусу жінки, в результаті яких на неї покладаються додаткові обов'язки або вона обмежується в реалізації певних прав. Несприятливі наслідки настають у результаті невиконання засудженою умов звільнення її від покарання. Законодавство передбачає два види несприятливих наслідків: 1) направлення жінки для відбування покарання, призначеного вироком суду і 2) призначення жінці покарання за правилами сукупності вироків. Перший вид несприятливих наслідків настає за рішенням суду у випадках невиконання жінкою 1-6 умов звільнення від покарання, другий – за вироком суду у випадку невиконання сьомої умови.

У підрозділі 3.3. «Сприятливі кримінально-правові наслідки звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років» визначається поняття та види таких наслідків. Сприятливі кримінально-правові наслідки для звільненої від відбування покарання жінки полягають у зміні від правового статусу, у результаті якої вона позбавляється певних покладених для неї обов'язків, або такі обов'язки пом'якшуються, або розширюються можливості реалізації її суб'єктивних прав. Вони мають три види. Першим є остаточне звільнення особи від покарання, призначеного вироком суду, а фактично – від тієї його частини, яка була невідбутою на момент прийняття судом рішення про звільнення. Другий вид – заміна призначеного вироком суду покарання більш м'яким видом покарання, полягає у тому, що суд постановляє звільнити жінку від відбування невідбутої частини обмеження волі або позбавлення волі, застосувавши навзамін інший більш м'який вид покарання. Визначені вимоги до такого замінюючого покарання. Третій вид – направлення засудженої для відбування покарання, призначеного вироком суду із зарахуванням до нього строку, протягом якого жінка була звільнена від відбування покарання. Окремо розглянуте питання про вибір судом того чи іншого виду сприятливих наслідків, сформульовані пропозиції щодо кола обставин, які підлягають врахуванню при такому виборі, запропоновані правила вибору таких наслідків.

У підрозділі 3.4. «Особливості погашення та зняття судимості жінок, звільнених від відбування покарання у зв'язку з вагітністю або народженням дитини» констатовано, що кримінальний закон не містить спеціальних приписів щодо погашення або зняття судимості для таких осіб. Разом з тим,

застосування загальних правил має свою специфіку. Зокрема, за загальним правилом строк погашення судимості таких жінок починає спливати з моменту звільнення їх від відбування основного покарання, а у разі, якщо на момент звільнення від відбування основного покарання у жінки залишилося не виконане додаткове покарання, – лише після його відбуття. У разі ж направлення жінки до відбування покарання спливання строку судимості під час іспитового строку втрачає своє правове значення і почнеться заново з моменту закінчення відбування покарання, застосованого до засудженої.

З метою усунення ситуації, коли строк погашення судимості може бути коротшим за іспитовий строк, запропоновано вирівняти для таких випадків їхню тривалість. Зокрема, обґрунтовано необхідність визначення іспитового строку на рівні строку погашення судимості, а саме: для жінок, звільнених від відбування обмеження волі або позбавлення волі, призначеного за злочин невеликої тяжкості, встановити іспитовий строк тривалістю два роки; для жінок, звільнених від відбування позбавлення волі за злочин середньої тяжкості – три роки.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішене наукове завдання, що полягає у визначенні передумови, підстави, порядку, умов та кримінально-правових наслідків звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, за законодавством України, виявленні проблем їх законодавчого визначення та практичного застосування, розробленні рекомендацій щодо подолання таких проблем. Основні теоретичні та практичні результати дослідження полягають у такому.

1. Норми про звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до трьох років за своєю природою є нормами матеріального кримінального права і входять до змісту інституту звільнення від покарання. У зв'язку із цим всі приписи про можливість звільнення від відбування покарання таких жінок, незалежно від того, встановлені вони кримінальним чи кримінально-виконавчим законодавством України, мають вивчатися системно і в майбутньому повинні бути уніфіковані в рамках єдиної статті КК України.

2. Як і будь-який інший окремо взятий вид звільнення від відбування покарання, досліджуваний вид становить собою інтегративну єдність п'яти послідовних елементів, визначених нормами кримінального права. Такими елементами є: передумова звільнення від покарання (призначення особі чи відбування нею певної міри покарання); підстава звільнення від покарання (посткримінальний юридичний факт, що породжує повноваження держави звільнити особу від покарання); порядок звільнення від покарання (сукупність актів, що їх має вчинити уповноважений орган держави для звільнення особи); умови звільнення від покарання (вимоги щодо подальшої

поведінки звільненої особи); кримінально-правові наслідки звільнення від покарання (позитивні або негативні зміни в правовому статусі особи, що залежать від виконання умов звільнення). Послідовне вивчення цих елементів є універсальним методологічним підходом до аналізу будь-якого виду звільнення від покарання.

3. Універсальність цього методологічного підходу доводиться і можливістю його застосування при вивченні історії розвитку законодавства України про звільнення від покарання, а також і відповідних положень зарубіжних кримінальних законів. У результаті такого вивчення встановлено, що розвиток законодавства України у цій сфері підкоряється загальній тенденції до гуманізації правового становища вагітних жінок і жінок, що народили дитину, і що ця тенденція має бути збережена і на майбутнє. Крім того, вивчення зарубіжного законодавства показало, що українське кримінальне право в цій частині належить до групи тих країн, в яких настання вагітності або народження дитини у засудженої є підставою не відстрочки виконання покарання, а звільнення від його відбування. Обґрунтовано переваги такого законодавчого рішення, а також визначено ті положення зарубіжних законів, які можуть бути використані при подальшому розвитку КК України.

4. Виявлено, що передумову звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, за чинним законодавством складає відбування жінкою одного з чотирьох основних видів покарань: громадських робіт, виправних робіт, обмеження волі або позбавлення волі на певний строк. При чому якщо стосовно перших трьох видів покарань не має юридичного значення ні їхній строк, ні категорія злочину, за який вони призначені, то відбування позбавлення волі у будь-якому випадку становить передумову звільнення, лише якщо воно призначене на строк до п'яти років. Якщо ж воно призначене на строк понад п'ять років, то ця міра покарання становить передумову звільнення, лише якщо призначена за необережні тяжкі або особливо тяжкі злочини. Звернуто увагу на те, що передумова звільнення не залежить від призначення і виконання додаткових покарань. Обґрунтовано необхідність розширення такої передумови за рахунок віднесення до неї також і покарань у виді службових обмежень для військовослужбовців та арешту.

5. Встановлено, що підстава звільнення від відбування покарання є пов'язаною з передумовою такого звільнення і обумовлюється нею. Зокрема, для випадків, коли особа відбуває покарання, застосування якого унеможлиблюється щодо неприцездатних осіб, єдиною, необхідною і достатньою підставою для звільнення має визнаватися настання вагітності у засудженої жінки. Це правило дотримується у чинному законодавстві стосовно випадків звільнення від відбування громадських робіт і виправних робіт, проте порушується стосовно звільнення від відбування обмеження волі. Запропонований шлях виправлення такого порушення. Для інших випадків (позбавлення волі на певний строк, а за чинним законодавством – ще й обмеження волі) підставу звільнення становить складний юридичний факт, який складається із настання вагітності жінки або

народження нею дитини під час відбування покарання та наявності у засудженої сім'ї чи родичів, що дали згоду на спільне з нею проживання, або наявності у неї можливості самотійно забезпечувати належні умови для виховання дитини. Виявлено проблеми законодавчого та судового застосування названих підстав звільнення від покарання, зокрема, доведено, що наявність можливості забезпечити належні умови для виховання дитини повинна бути поширена і на випадки, коли елементом підстави є наявність у жінки сім'ї або родичів.

6. При дослідженні порядку звільнення, встановлено, що для двох покарань, які становлять передумову звільнення (громадські роботи й виправні роботи), закон встановлює обов'язок держави звільнити засуджену від покарання, а для решти двох – право звільнити. Визначена необхідність перетворення диспозитивного повноваження суду щодо звільнення вагітної жінки від відбування обмеження волі на імперативне. Окрім того, аргументовано також необхідність законодавчого закріплення імперативного порядку звільнення від відбування службових обмежень для військовослужбовців та арешту.

7. Оскільки, звільнення від відбування покарання жінки, що завагітніла або народила дитину під час його відбування, обумовлюється не її позитивною посткримінальною поведінкою, а настанням сприятливої посткримінальної події, цей вид звільнення може бути сформульований у законодавстві як умовний. За чинним законодавством він є умовним для випадків, коли передумову звільнення складає відбування обмеження волі або позбавлення волі, і безумовним для інших випадків. Визначено систему встановлених законом умов звільнення від покарання і надано їм комплексний аналіз, під час якого виявлені окремі законодавчі неточності в їх визначенні, що, у свою чергу, тягне складнощі в практичному застосуванні. Зокрема, визначене співвідношення між приписами СК України та КК України в аспекті правовідносин матері і новонародженої дитини; конкретизовані законодавчі вимоги щодо не вчинення систематично адміністративних правопорушень; описані усі можливі випадки вчинення засудженою нового злочину тощо.

8. Умовність досліджуваного виду від покарання обумовлює диференціацію його кримінально-правових наслідків, які можуть бути сприятливими до особи (при виконанні умов звільнення) і несприятливими для неї (при невиконанні таких умов). Встановлено, що і ті, й інші види наслідків не можуть наставати автоматично, а для свого виникнення вимагають окремого рішення суду на підставі вивчення стану виконання жінкою умов звільнення. Запропоновано конкретні правозастосовні правила щодо вибору судом виду кримінально-правових наслідків за різних випадків впливу іспитового строку. Окремо констатовано, що такий кримінально-правовий наслідок як погашення судимості має бути гармонізований з тривалістю іспитового строку та запропоновані відповідні зміни до закону.

9. За результатами проведеного дослідження обґрунтовано необхідність внесення до актів законодавства України таких змін та доповнень:

1) у КК України:

а) ст. 83 КК викласти у такій редакції:

«Стаття 83. Звільнення від відбування покарання жінок, які завагітніли або народили дитину під час відбування покарання.

1. Якщо під час відбування жінкою покарання у виді громадських робіт, виправних робіт, службових обмежень для військовослужбовців або арешту буде встановлено вагітність засудженої або у неї народиться дитина, така жінка звільняється судом від подальшого відбування покарання.

2. Якщо під час відбування жінкою покарання у виді позбавлення волі, крім позбавлення волі на строк більше п'яти років за умисні тяжкі або особливо тяжкі злочини, буде встановлено вагітність засудженої або у неї народиться дитина, така жінка може бути звільнена судом від відбування покарання, якщо вона сама або за допомогою близьких родичів чи інших осіб, що дали згоду на спільне з нею проживання, має можливість забезпечити належні умови для життя і виховання дитини.

3. При звільненні від відбування покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі жінці встановлюється іспитовий строк в межах строку, на який згідно із законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю чи пологами і до досягнення дитиною трирічного віку або до погашення судимості, якщо відповідно до статті 89 цього Кодексу строк погашення судимості закінчується раніше.

4. Під час іспитового строку жінка повинна не відмовитися від дитини і не передати дитину до будинку дитини чи дитячого будинку, забезпечити дитині належний догляд і виховання та не залишати місце свого проживання без дозволу органу з питань пробації.

5. Після закінчення іспитового строку суд залежно від поведінки засудженої може остаточно звільнити її від покарання або замінити його більш м'яким покаранням.

6. Якщо під час іспитового строку буде перервана вагітність засудженої або настане смерть народженої нею дитини, суд, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винної та інші обставини справи, може остаточно звільнити її від покарання або замінити його більш м'яким покаранням чи направити засуджену для відбування покарання, призначеного за вироком, повністю або частково зарахувавши у строк відбування покарання час, протягом якого засуджена не відбувала покарання.

7. Якщо засуджена, яка була звільнена від покарання, не виконує вимоги, визначені частиною четвертою цієї статті, або систематично вчинює правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про небажання стати на шлях виправлення, суд може за поданням контролюючого органу направити засуджену для відбування покарання, призначеного за вироком.

8. Якщо під час іспитового строку засуджена вчинила новий злочин, суд призначає їй

покарання за правилами, передбаченими у статтях 71 і 72 цього Кодексу».

б) статтю 64 КК доповнити частиною третьою такого змісту: «3. Жінці, яка стала вагітною або народила дитину під час відбування довічного позбавлення волі, суд замінює це покарання позбавленням волі строком на п'ятнадцять років».

2) у КВК України:

а) частину 3 статті 37 викласти в такій редакції: «3. Стосовно особи, яка після ухвалення судового рішення визнана особою з інвалідністю першої або другої групи або досягла пенсійного віку, а також жінки, у якої встановлено вагітність чи яка народила дитину, уповноважений орган з питань пробації направляє до суду подання про звільнення її від подальшого відбування покарання»;

б) частину 6 статті 42 викласти в такій редакції: «6. Стосовно жінки, у якої встановлено вагітність або яка народила дитину, уповноважений орган з питань пробації вносить подання до суду про звільнення від відбування покарання відповідно до статті 83 Кримінального кодексу України»;

в) частини 9 і 10 статті 154 замінити частинами 9-12 такого змісту:

«9. У разі встановлення вагітності або народження дитини у жінки, яка відбуває покарання у виді громадських робіт або виправних робіт, уповноважений орган з питань пробації вносить до суду подання про її негайне звільнення від відбування покарання.

10. У разі встановлення вагітності або народження дитини у жінки, яка відбуває покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців, за поданням командира військової частини і висновком військово-лікарської комісії вона негайно звільняється судом від відбування покарання.

11. У разі встановлення вагітності або народження дитини у жінки, яка відбуває покарання у виді обмеження волі або арешту, за поданням адміністрації установи виконання покарань і спостережної комісії вона негайно звільняється судом від відбування покарання.

11. У разі встановлення вагітності або народження дитини у жінки, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі на певний строк, крім жінок, що відбувають позбавлення волі на строк більше п'яти років за умисні тяжкі та особливо тяжкі злочини, за поданням адміністрації установи виконання покарань і спостережної комісії вони можуть бути звільнені судом від відбування покарання.

12. У разі встановлення вагітності або народження дитини у жінки, яка відбуває покарання у виді довічного позбавлення волі, за поданням адміністрації установи виконання покарань і спостережної комісії суд заміняє їм призначене покарання позбавлення волі строком на п'ятнадцять років».

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ***Наукові праці, які відображають основні результати дослідження:***

1. Плахотник Г. В. Передумови звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, de lege lata. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2018. № 2 (30). С. 133–137.
2. Плахотник Г. В. Перспективи удосконалення законодавства про передумови звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2018. № 1 (10). С. 81–93. URL : http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/07/07_Plakhotnik.pdf.
3. Плахотник Г. В. Підстави звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років. *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г.С. Сковороди «Право»*. 2018. № 29. С. 96–103.
4. Плахотник Г. В. Умови звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*, 2018. № 4 (84). С. 133–142.
5. Плахотник Г. В. Зарубіжне законодавство про звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 2019. № 1. С. 62–66.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Плахотник Г. В. Передумови звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 83 Кримінального кодексу України. *П'яті Харківські кримінально-правові читання : тези доп. та наук. повідом. учасників міжнар. наук. конф. студентів та аспірантів*, 12–13 трав. 2016 р. Харків : Право, 2016. С. 205–206.
7. Плахотник Г. В. Розвиток законодавства про звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років. *Актуальні питання кримінального права, процесу і криміналістики, удосконалення судової і правоохоронної систем* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 19 травн. 2017 р. Сєверодонецьк : Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2017. С. 369–371.

АНОТАЦІЯ

Плахотник Г. В. Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2019.

Дисертація присвячена комплексному вивченню наукових, законодавчих та правозастосовних питань звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років. Зокрема, в роботі обґрунтовано дослідження цього окремо взятого виду звільнення від відбування покарання через послідовний аналіз розвитку кримінально-правових відносин між державою та жінкою, що підлягає звільненню від покарання. Із його використанням було послідовно проаналізоване широке коло питань, що стосуються передумови, підстави, порядку, умов та кримінально-правових наслідків досліджуваного виду звільнення від відбування покарання.

Зокрема, шляхом комплексного аналізу положень кримінального, кримінально-виконавчого та інших галузей законодавства України визначений зміст та обсяг кожної із названих характеристик цього виду звільнення. Окрім того, встановлено суперечності між визначенням передумов та підстав цього виду звільнення за кримінальним та кримінально-виконавчим законодавством; виявлено прогалини у законодавчому визначенні окремих його кримінально-правових наслідків; на підставі аналізу судової практики показані випадки неоднозначного застосування судами окремих положень законодавства. На підставі проведеного дослідження сформульовані пропозиції щодо вдосконалення ст. 83 КК України, окремих інших положень законодавства та практики їх застосування.

Ключові слова: звільнення від покарання, передумова звільнення від покарання, підстава звільнення від покарання, умова звільнення від покарання, порядок звільнення від покарання, кримінально-правові наслідки звільнення від покарання, вагітність, народження дитини.

АННОТАЦИЯ

Плахотник А. В. Освобождение от отбывания наказания беременных женщин и женщин, имеющих детей в возрасте до трех лет. – Квалификационная научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины. – Харьков, 2019.

Диссертация посвящена комплексному изучению научных, законодательных и правоприменительных вопросов освобождения от отбывания наказания беременных женщин и женщин, имеющих детей в возрасте до трех лет. В частности, в работе обосновано исследование этого отдельно взятого вида освобождения от отбывания наказания по последовательному анализу развития уголовно-правовых отношений между государством и женщиной, подлежащей освобождению от наказания. С его использованием было последовательно проанализировано широкий круг вопросов, касающихся предпосылки, основания, порядка, условий и уголовно-правовых последствий исследуемого вида освобождения от отбывания наказания. Предпосылка освобождения от наказания состоит в отбытии женщиной определенного вида наказания, которое в отдельных случаях зависит от характеристик преступления, за которое это наказание назначено. Основанием освобождения от наказания является юридический факт, который возникает во время исполнения наказания, и в связи с появлением которого у государства появляется полномочие по поводу освобождения осужденной от наказания. Порядком освобождения от наказания является совокупность требований по реализации государством ее полномочия относительно освобождения. Условием освобождения от наказания есть совокупность требований к поведению осужденной после освобождения ее от наказания и от исполнения которых зависит окончательность такого освобождения. Уголовно-правовые последствия освобождения наказания это позитивные или негативные для осужденной изменения в ее правовом статусе, которые наступают независимо от исполнения ею условий такого освобождения.

В частности, путем комплексного анализа положений уголовного, уголовно-исполнительного и других отраслей законодательства Украины определен смысл и объем каждой из названных характеристик этого вида освобождения. Кроме того, установлено противоречия между определением предпосылок и оснований этого вида освобождения по уголовным и уголовно-исполнительным законодательством; выявлены пробелы в законодательном определении отдельных его уголовно-правовых последствий; на основании анализа судебной практики показаны случаи неоднозначного применения судами отдельных положений законодательства. На основании проведенного исследования сформулированы предложения по совершенствованию ст. 83 УК Украины, отдельных других положений законодательства и практики их применения.

Ключевые слова: освобождение от наказания, предпосылка освобождения от наказания, основание освобождения от наказания, условие освобождения от наказания, порядок освобождения от наказания, уголовно-правовые последствия освобождения от наказания, беременность, рождение ребенка.

SUMMARY

Plakhotnyk H. V. The exemption of punishment for pregnant women and women with children under three years. – Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law, specialty 12.00.08 “Criminal Law and Criminology; Criminal and Executive Law”. – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2019.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of scientific, legislative and law enforcement issues of exemption of punishment for pregnant women and women with children under the age of three years. In particular, in the work the study of this particular type of exemption of punishment for according to a consistent analysis of the development of criminal law relations between the government and a woman, that is the subject of a release from punishment. Using it, a wide range of issues was consecutively analyzed regarding the prerequisites, grounds, order, conditions and criminal law consequences of the type of exemption of punishment under investigation.

In particular, through a comprehensive analysis of the provisions of the criminal, penal and other branches of the legislation of the Ukraine, a certain meaning and scope of each of these characteristics of this type of exemption are defined. In addition, contradictions between the definition of the prerequisites and grounds for this type of exemption under criminal and penal legislation have been established; identified gaps in the legislative definition of its individual criminal law consequences; based on the analysis of judicial practice, cases of ambiguous application by courts of certain provisions of the legislation are shown. Based on the study, suggestions were made to improve Art. 83 of the Criminal Code of Ukraine, certain other provisions of the law and practice of their application.

Keywords: exemption from punishment, the premise of exemption from punishment, the basis for exemption from punishment, the condition for exemption from punishment, the procedure for exemption from punishment, the criminal legal consequences of exemption from punishment, pregnancy, the birth of a child.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук, доцент **Козак В. А.**

Підписано до друку __.__.2019 р. Формат 60x90/16
Папір офсетний. Віддруковано на ризографі.
Ум. друк. арк. 0,7. Обл.-вид.арк. 0,9. Тираж 100. Зам. № __

Друкарня Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, Харків, вул. Пушкінська, 77